مجله پیشرفت های نوین در روانشناسی، علوم تربیتی و آموزش و پرورش
سال پنجم، شماره ۵۵، دی ۱۴۰۱
ISSN: ۲۵۸۸-۷۵۱۳
www.jonapte.ir

نمود زیبای تفقد مالی اجتماعی از نیازمندان (در قالب قرض الحسنه) در تعالیم قران و حدیث

حسین جلائی نوبری [۱]

[۱] دانشیار و هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی تبریز-ایران و عضو شورای پژوهشی مرکز توسعه پژوهش‌های بین‌رشته‌ای معارف اسلامی و علوم سلامت منطقه ۲ کشور

چکیده

در دین اسلام ،اخلاق و انسانیت ،شرط لازم مسلمانی است و یکی از مظاهر انسانیت، کمک مالی به دیگران در قالب قرض الحسنه است.ازاین رو در این مقاله به بررسی اهمیت و آثار اجتماعی قرض الحسنه در نصوص دین پرداخته شده است.ابتدا مفهوم شناسی واژه قرض الحسنه آمده است و سپس به بررسی شش اثر اجتماعی قرض الحسنه در آیات و روایات پرداخته شده است و در پایان هفت مورد از مهمترین آثار اجتماعی قرض الحسنه در کلام جامعه شناسان اسلامی بررسی گردیده است. البته آثار اجتماعی قرض الحسنه بیشتر از این موارد است که همه این آثار توسط نویسنده جمع‌آوری گردیده است ولی به دلیل محدودیت صفحات این مقاله ارائه نگردیده است .این مقاله باروش توصیفی - تبیینی و به روش کتابخانه ای - اسنادی نوشته شده است. هدف این مقاله نیز آن است که با برجسته کردن آثار اجتماعیِ سازندهِ قرض الحسنه برای خواننده ،گامی هر چند کوتاه در مسیر افزایش این اخلاق حسنه یعنی، قرض الحسنه در جامعه بر داشته شود.

واژه‌های کلیدی: آثار، اجتماعی، قرض الحسنه، آیات، روایات.

مقدمه:

قرض الحسنه در فرهنگ و اصطلاح قرآنی، معنایی جامع دارد که شامل قرض الحسنهٔ فقهی نیز می شود. زیرا از منظر قرآن کریم هر کار خیری که انسان برای خدا انجام دهد، قرض الحسنه برای اوست؛ خواه عبادت اصطلاحی باشد مانند نماز و روزه یا انفاق مالی یا کارهای خدماتی و عام المنفعه باشد: مانند مسجد و مدرسه سازی، یا جبهه رفتن و جهاد در راه خدا. رسول خدا صلی الله علیه و آله از یک سو مسلمانان را به قرض دادن تشویق و ترغیب می فرمودند و از سوی دیگر به آنان توصیه می کردند، حتی الامکان قناعت به خرج داده و از گرفتن قرض بپرهیزند. قرض الحسنه یک عمل اخلاقی است که دارای تاثیرات اقتصادی و فردی اجتماعی و نیز اخروی می باشدپیامبر اکرم صلی الله علیه و اله می فرماید:«**انی بعثت لِأُتَمِّمّ مکارمَ الاخلاق**»[۱]همانطور که از متن حدیث می توان نتیجه گرفت قرض دادن از مکارم اخلاق شمرده شده است و رسالت اصل پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نیز کامل کردن مکارم اخلاق است. در دین مبین اسلام که دین اخلاق و انسانیت است توجه به نیازها و مشکلات یکدیگر و تلاش برای رفع آنها شرط لازم و لاینفک مسلمانی شمرده شده است.قرض الحسنه انسان را از دایره خود پرستی خود بینی و خود خواهی که حصار بزرگی در برابر کمال طلبی انسان است خارج می سازد و او را به مرکز تمام کمالات وزیبایی ها سوق می دهد.. توجه به نیاز همنوعان و کمک به حفظ شأن وشخصیت آنان به انسان لذتی می دهد که در سایه این لذت او می تواند با اطمینان قلبی بیشتری در مسیر تکامل قرار گرفته و آن را طی نماید.. در مورد قرض الحسنه در کتب فقهی و روایی بسیار سخن گفته شده ولی از مهمترین کتبی که اندکی مرتبط با موضوع مقاله است که تاکنون نوشته شده عبارتست از:«قرض الحسنه و آثار اقتصادی آن »از علی اصغر هادوی نیا و این مقاله نیز درصدد پاسخگویی به این سوال اساسی است که آثار اجتماعی قرض الحسنه بر اساس آیات و روایات چیست؟

۱- اهمیت موضوع:

در دین مبین اسلام که دین اخلاق و انسانیت است، توجه به نیازها و گرفتاری‌های یکدیگر و تلاش برای رفع آنها، شرط لازم مسلمانی شمرده شده است .قرض‌الحسنه، انسان را از خودبینی و خودخواهی که مانعی بزرگ در برابر کمال‌طلبی انسان است، دور می‌سازد و او را به مرکز تمام کمال‌ها و زیبایی‌ها می‌کشاند. قرض‌الحسنه، روحیه مهرورزی، هم‌دلی و برابرخواهی را در انسان زنده می‌کند و در حقیقت، ترجمان شخصیت متعادل انسان و راه نزدیک شدن به خداوند بزرگ است. همچنین سبب رشد فضیلت‌های اخلاقی،

[۱] - مجلسی، بحارالانوار، ج ۱۶، ص ۲۱۰

همچون سخاوت و بخشش در انسان می‌شود. قرض‌الحسنه یکی از ابزارهای اخلاقی است که خداوند با آن، هم از مشکلات نیازمندان گره‌گشایی می‌کند و هم قرض‌دهنده را از فضیلت‌ها و نعمت‌های بسیاری بهره‌مند می‌گرداند. افزون بر این، قرض‌الحسنه را می‌توان عاملی برای تهذیب روانی و تربیت روحی برشمرد .به طور کلی، در نظام اخلاقی اسلام، قرض دادن اهمیت ویژه‌ای دارد و توجه به نیاز هم‌نوع و تلاش برای رفع نیاز او، از مهم‌ترین توصیه‌های اخلاقی معصومین علیهم السلام است. می‌توان گفت در بسیاری از موارد، عمل به توصیه‌های معصومین علیهم السلام از واجبات اخلاقی شمرده می‌شود و اگر فرد مسلمان به آنها عمل نکند، چه بسا گرفتار عذاب اخروی شود.. در نظام اخلاقی اسلام، همواره بیشترین پاداش‌ها و آثار دنیوی و اخروی، برای اهل خیر در نظر گرفته شده است. ازاین‌رو، ترک آنها نیز آثار مخربی در پیکره فرد و جامعه بر جای خواهد گذاشت. نتیجه اینکه اهمیت انجام دادن این‌گونه امور خیراز جمله قرض الحسنه در بسیاری از موارد، نسبت به انجام دادن واجبات دینی بیشتر است؛ زیرا افزون بر پاک‌سازی روحی فرد، پی آمدهای فراوانی نیز برای جامعه اسلامی به همراه دارد. یکی از مهم ترین نیازهای انسان، نیاز های مادی است .در مطلب پیش رو به اهمیت وآثار قرض الحسنه در آیات و روایات پرداخته میشود. یکی از بهترین کارها که مصداق تعاون بر نیکی و تقواست، قرض الحسنه است که بدون بهره، کارمزد و خدمت و مانند آن است و وام گیرنده تنها باید اصل مال را به صاحب مال بپردازد. از این رو در آیات ۲۴۵ سوره بقره و ۱۲ سوره مائده و ۱۱ و ۱۸ سوره حدید و ۱۷ سوره تغابن و ۲۰ سوره مزمل، قرض الحسنه به قصد «وجه الله» را قرض به خدا دانسته و تا این مقام بالا برده است.و همین آیات و علل مذکور بیانگر اهمیت قرض الحسنه است.

۲- مفهوم شناسی :

کلمه قرض الحسنهٔ از دو قسمت ترکیب شده است:۱- قرض: به معنای بریدن و قطع کردن است و مالی را که به دیگری داده می‌شود به شرط بازگرداندن (عین یا بدل آن) قرض می‌خوانند؛[۲]گویا قرض دهنده، آن مال را از بقیّه احوالش بریده است.[۳]در فرهنگ های لغت عربی، قرض به معنای اعطای بخشی از مال دانسته شده است، به صورتی که قرض دهنده آن را باز پس گیرد[۴]۲- الحسنه: در قرآن کریم، واژه «حسن» صفت قرض الحسنه قرار گرفته است؛ حسن یعنی زیبا و نیکو[۵]و قرض نیکو آن است که از مال حلال باشد و آن را با منّت گذاردن و اذیّت، ضایع نکند. قُرض الحسنه در اصطلاح بین مردم به وام گرفتن معروف است و برای

---

[۲] - راغب اصفهانی؛مفردات قرآن،ماده قرض

[۳] - جوادی آملی، تسنیم، ج ۱۱، ص ۵۸۳

[۴] - جوهری ، الصحاح تاج اللغه و صحاح العربیه،.ج ۳، ص ۱۱۰۲

[۵] - قرشی، قاموس قرآن،، ج ۲، ص ۱۳۵،«ماده حسن»

[۶] - طبرسی؛ مجمع البیان، ج ۲، ص ۶۰۸

آن کارمزد نباید پرداخت کنند و آن را از مصادیق دینی می‌دانند.. اصطلاح فقه اسلامی، قرض، تملیک مال به دیگری با ضمانت است به این که بر عهده وام گیرنده باز گرداندن مال باشد، اعمّ از اینکه عین یا مثل و یا قیمت آن باشد.[۷]قرض الحسنه در فرهنگ و اصطلاح قرآنی، معنایی جامع دارد که شامل قرض الحسنهٔ فقهی نیز می‌شود. زیرا از منظر قرآن کریم هر کار خیری که انسان برای خدا انجام دهد، قرض الحسنه برای اوست؛ خواه عبادت اصطلاحی باشد مانند نماز و روزه یا انفاق مالی یا کارهای خدماتی و عام المنفعه باشد: مانند مسجد و مدرسه سازی، یا جبهه رفتن و جهاد در راه خدا.[۸]برخی قرض الحسنه را همان انفاق گرفته اند .[۹]که عمل مستحب دیگری است؛ در حالی که انفاق از معاملات نیست، بلکه می توان آن را از ایقاعات دانست؛ چرا که انفاق در لغت به معنای اخراج مال از ملک[۱۰]و در اصطلاح قرآن، اعمّ اخراج از مال و غیر مال و از واجب و غیر واجب است.[۱۱]اما در قرض شخص طبق عقد و قراردادی مال خود را به تملیک دیگری در می آورد به شرط بازپس گیری و باز پس دادن؛ بنابراین، نمی توان قرض الحسنه را در فرهنگ قرآن به معنای انفاق دانست؛ قرآن برای قرض الحسنه شرائطی قائل شده است که بعضی از آن شرایط را ذکر می کنیم: ۱- قرض الحسنه باید در دست افرادی قرار گیرد که سخت محتاجند. ۲- با اخلاص همراه باشد [۱۲].۳- با منّت و اذیت همراه نباشد [۱۳] .

۳- آثار اجتماعی قرض الحسنه در آیات

۱-۳- برکت یافتن سرمایه جامعه با افزایش مال قرض دهنده:

در سوره بقره آیه ۲۴۵آمده: :«**مَّن ذَا الَّذِی یُقْرِض اللَّهَ قَرْضاً حَسناً فَیُضعِفَهُ لَهُ أضعَافاً کثِیرَةً وَ اللَّهُ یَقْبِض وَ یَبْصط وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ**»کیست که به خدا «قرض الحسنه‌ای» دهد (و از اموالی که خدا به او بخشیده، انفاق کند) تا آن را برای او، چندین برابر کند؟ و خداوند است که (روزی بندگان را) محدود یا گسترده می‌سازد؛ (وانفاق هرگز باعث کمبود روزی آنها نمی‌شود) و به سوی او بازگردانده می‌شوید (و پاداش خود را خواهید گرفت).» با توجه به آیه چند نکته قابل ذکر است:الف- خداوند متعال مالی را که مؤمنین در

---

[۷] - امام خمینی، ،تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۵۹۹

[۸] - جوادی آملی، ؛ تسنیم، ج ۱۱ص۵۸۷

[۹] - طبرسی، تفسیر مجمع البیان، ج ۹، ص ۵۲۹

[۱۰] - همان ،ج۲-۱، ص۱۲۱

[۱۱] -. راغب اصفهانی؛مفردات قرآن ذیل واژه انفاق

[۱۲] - بقره : ۲٦٤

[۱۳] - همان

راه او خرج کنند قرض گرفتن خودش نامیده است.[۱۴]ب- مفهوم چند برابر شدن در نزد خداوند، عددی است که از شمارش بیرون است و انتها ندارد.[۱۵]قرض الحسنه از آن جا که امر کریمانه‌ای است، لذا دارای «اجر کریم» نیز می‌باشد. عبادت «من ذا الذی» در قرآن بسیار محدود است که دو مورد آن مربوط به قرض الحسنه می‌باشد و این نشانه اهمیت آن است. آیات زیاد دیگری از قبیل حدید:۱۸ و تغابن:۱۷ به این امر مهم اشاره دارد.در چندین آیه از قرآن مجید در مورد انفاق در راه خدا تعبیر به قرض و وام دادن به پروردگار آمده است و این نهایت لطف خداوند نسبت به بندگان را از یک سو و کمال اهمیت مسئله انفاق را از سوی دیگر می رساند، با اینکه مالک حقیقی سراسر هستی او است و انسانها تنها به عنوان نمایندگی خـــداوند در بخش کوچـکی از آن تصرف می کنند چنانکه در آیه ۷ سوره حدید می خوانیم: «ایمان به خدا و رسولش بیاورید و از آنچه خداوند شما را در آن نماینده خود ساخته انفاق کنید » ولی با این حال بر می گردد و از بنده خود استقراض می کند، آن هم استقراضی با چنین سود بسیار فراوان، کرم بین و لطف خداوندگار! در نهج البلاغه آمده است که می فرماید: «خداوند از شما در خواست قرض کرده در حالی که گنجهای آسمان و زمین از آن او است و بی نیاز وستوده، (آری اینها نه از جهت نیاز او است) بلکه می خواهد شما را بیازماید که کدامیک نیکوکارترید.»و همچنین در سوره تغابن آیه ۱۷:« **ان تُقْرِضوا اللَّهَ قَرْضاً حَسناً يُضعِفْهُ لَكُمْ وَ يَغْفِرْ لَكُمْ وَ اللَّهُ شكُورٌ حَلِيمٌ**»:«اگر به خدا قرض الحسنه دهید آنرا برای شما مضاعف می سازد و شما را می بخشد و خداوند شکر کننده و بردبار است.» نیز به همین مطلب اشاره دارد.در این آیه نیز به چند نکته در ارزش قرض دادن اشاره شده ؛ نخست اینکه: قرض دادن به مؤمنان، قرض دادن به خداست و مـورد پذیرش حق است.. دوم اینکه: قرض دادن موجب افزایش نعمـت به چندین برابر مقدار قرض می گردد. سوم اینکه: موجب آمرزش گناهان از سوی خدا می شود. چهارم اینکه: خداوند از قرض دهنده تشکر می کند، یعنی آن را به نیکی می پذیرد و با پاداش های دنیوی و اخروی جبران می نماید. خداوند خود ضمانت بازپس دادن وام را کرده و بی گمان خداوند شاکر و سپاسگزار است.[۱۶]بیش با برکت قرار دادن در مال شخص او را بی نیاز خواهد کرد و به فضل خود بر مال او می افزاید. از این روست که در بیان سود و پاداش حاصل از قرض دادن به نیازمندان و محتاجان می فرماید که خداوند پاداش نامحدود و بی شماری را در نظر گرفته است. [۱۷]برکت اموال برخلاف تصور عده‌ای که فکر می‌کنند قرض باعث کم شدن اموال می‌شود. باید گفت که انفاق، نه تنها باعث کم شدن اموال نمی‌شود. بلکه باعث برکت اموال نیز می‌شود. همانگونه که در آیه آمده که انفاق اموال

---

[۱۴] - طباطبایی، تفسیر المیزان فی التفسیر القرآن، ج۲، ص ۴۳۲

[۱۵] - همان، ص ۴۴۸

[۱۶] -تغابن: ۱۷

[۱۷] -بقره: ۲۴۵، حدید: ۱۱ و ۱۸

مانند دانه‌ای است که هفت خوشه برویاند که در هر خوشه صد دانه باشد، خداوند آن را برای هرکس که بخواهد، چند برابر میکند.[۱۸]چنانکه ملاحظه فرمودید: چند برابر می شود نه دوبرابرکه این نشان ازبرکت آن مال دارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «**تَصَدّقوا فَاِنَ الصّدَقَه تَزیدُ فی المالِ کثرهً و تَصدّقوا رحمکمُ اللهٌ**، صدقه بدهید،چون صدقه مال رازیاد می‌کند، پس صدقه بدهید تا خدا به شما رحم کند»[۱۹]

۲-۳- تغییر نگرش به فقرا در جامعه(دست فقیر دست خداست)

سوره مائده آیه ۱۲:«**وَ لَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَقَ بَنى إِسرءِيلَ وَ بَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنىْ عَشرَ نَقِيباً وَ قَالَ اللَّهُ إِنى مَعَكمْ لَئنْ أَقَمْتُمُ الصلَوةَ وَ ءَاتَيْتُمُ الزَّكوةَ وَ ءَامَنتُم بِرُسلى وَ عَزَّرْتُمُوهُمْ وَ أَقْرَضتُمُ اللَّهَ قَرْضاً حَسناً لأُكفِّرَنَّ عَنكُمْ سيِّئَاتِكُمْ وَ لأُدْخِلَنَّكمْ جَنَّتٍ تجْرِى مِن تحْتِهَا الاَنْهَرُ فَمَن كفَرَ بَعْدَ ذَلِک مِنكمْ فَقَدْ ضلَّ سوَاءَ السبِيلِ**»خدا از بنی اسرائیل پیمان گرفت، و از آنها دوازده رهبر و سرپرست برانگیختیم و خداوند (به آنها) گفت من با شما هستم، اگر نماز را برپا دارید و زکات را بپردازید و به رسولان من ایمان بیاورید و آنها را یاری کنید و بخدا قرض الحسنه بدهید (در راه او به نیازمندان کمک کنید) گناهان شما را می پوشانم (می بخشم) و شما را در باغهای بهشت که نهرها از زیر درختان آن جاری است وارد می کنم، اما هر کس بعد از این کافر شود از راه راست منحرف گردیده است .»

در این سوره از آغاز اشاره به مسئله وفای به عهد شده و این معنی به مناسبتهای مختلف تکرار گردیده است. در آغاز آیه مورد بحث می فرماید: ما از بنی اسرائیل پیمان گرفتیم که به دستورات ما عمل کنند و بدنبال این پیمان دوازده رهبر و سرپرست برای آنها برگزیدیم،نقبای بنی اسرائیل، وزیران موسی بودند و بعد به مقام نبوت رسیدند. در حالات پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله می خوانیم که در شب عقبه که مردم مدینه برای دعوت آن حضرت به محل عقبه آمده بودند دستور دادکه دوازده نفر نقیب از میان خودشان به تعداد نقبای بنی اسرائیل انتخاب کنند که مسلماً وظیفه آنها نیز مسئله رهبری جمعیت بود نه تنها خبرگزاری. جالب توجه اینکه در روایات متعددی که از طرق اهل تسنن وارد شده اشاره به خلفا و جانشینان دوازده گانه پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله گردیده و تعداد آنها به تعداد نقبای بنی اسرائیل معرفی شده است، پیشوای معروف اهل تسنن احمدحنبل در مسند خود از مسروق نقل میکند که می گوید: از عبد الله بن مسعود پرسیدم چندنفر بر این امت حکومت خواهند کرد او در پاسخ گفت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله فرمود: دوازده نفر به تعداد نقبای بنی اسرائیل. سپس وعده خدا را به بنی اسرائیل چنین تشریح می کند که خداوند به

[۱۸] -بقره: ۲۶۱

[۱۹] - حر عاملی، وسائل الشیعه، ج۹، ص۳۸۲

آنها گفت : من با شما خواهم بود و از شما حمایت می کنم (**و قال الله انی معکم**)اما به چند شرط: ۱. به شرط اینکه نماز را برپا دارید (**لئن اقمتم الصلوۀ**) ۲. و زکات خود را بپردازید (**و آتیتم الزکاۀ**) ۳. به پیامبران ایمان بیاورید و آنها را یاری کنید (و آمنتم برسلی و عزرتموهم) ۴. علاوه بر این ، از انفاق های مستحب که یک نوع قرض الحسنه با خدا است خودداری ننمائید (**و اقرضتم الله قرضا حسنا**) در اینجا سؤ الی باقی می ماند که چرا مسئله نماز و زکات بر ایمان به موسی علیه السلام مقدم داشته شده است با اینکه ایمان به او قبل از عمل بوده است. جمعی از مفسران پاسخ سؤ ال را چنین داده اند که منظور از رسل در آیه فوق پیامبرانی است که بعد از موسی آمده اند، نه خود موسی ..در تفسیر مجمع البیان می خوانیم که بعضی از مفسران پیشین احتمال داده اند که نقبای بنی اسرائیل رسولان خدا بودند و این احتمال آنچه در نتیجه می فهمیم دستورقرض الحسنه به قدری مهم است که پس از نماز و زکات و ایمان و یاری رسولان خدا، ذکر شده، دوم اینکه: این دستور در ادیان پیشین نیز از دستورهای مهم خدا بوده است. سوّم اینکه: پاداش آن بخشش گناهان و بهشت پرنعمت است. چهارم آنکه: قرض الحسنه، قرض دادن به خداست، یعنی مورد پذیرش حقّ است و خدا دستش را به جای دست مستمند قرار می دهد.

۳-۳- رواج از خود گذشتگی در افراد جامعه:

سوره بقره:آیه ۲۶۷:« **یَا أَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا أَنْفِقُوا مِنْ طَیِّبَاتِ مَا کَسَبْتُمْ وَمِمَّا أَخْرَجْنَا لَکُمْ مِنَ الْأَرْضِ وَلَا تَیَمَّمُوا الْخَبِیثَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِآخِذِیهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِیهِ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ غَنِیٌّ حَمِیدٌ** » «ای کسانی که ایمان آورده اید از اموال پاکیزه ای که به دست آورده اید، یا از زمین برای شما خارج ساخته ایم انفاق کنید، و به سراغ قسمتهای ناپاک برای انفاق نروید در حالی که خودتان حاضر نیستید آنها را بپذیرید مگر از روی اغماض، و بدانید خداوند بی نیاز و شایسته ستایش است»منظور این آیه آنست که قرض و انفاق از بهترین قسمت مال انتخاب شود نه از اموال کم ارزش و در جایی می فرماید: از اموالی که مورد نیاز انسان است باشد، چنانکه می فرماید: و یؤ ثرون علی انفسهم و لو کان بهم خصاصۀ «آنها دیگران را بر خود مقدم می دارند هر چند شخصا شدیدا نیازمند باشند».از[۲] اموالی باشد که به آن دل بسته است و مورد علاقه او است:« **لَنْ تَنالُوا الْبِرَّ حَتَّی تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَ ما تُنْفِقُوا مِنْ شَیْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِیمٌ** »« هرگز به حقیقت نیکوکاری نمی رسید مگر اینکه از آنچه دوست دارید انفاق کنید.»[۲۱]و تمام این آیات بیان از خود گذشتگی به خاطر دیگران است.

---

[۲۰] -حشر: ۹

[۲۱] - آل عمران : ۹۲

۴-۳- تمرین خلوص در افراد جامعه درامر قرض الحسنه

سوره مزمل آیه ۲۰:«**إِنَّ رَبَّک یَعْلَمُ أَنَّک تَقُومُ أَدْنی مِن ثُلُثیِ الَّیْلِ وَ نِصفَهُ وَ ثُلُثَهُ وَ طائفَةٌ مِّنَ الَّذِینَ مَعَک وَ اللَّهُ یُقَدِّرُ الَّیْلَ وَ النهَارَ عَلِمَ أَن لَّن تحْصوهُ فَتَاب عَلَیْکمْ فَاقْرَءُوا مَا تَیَسرَ مِنَ الْقُرْءَانِ عَلِمَ أَن سیَکُونُ مِنکم مَّرْضی وَ ءَاخَرُونَ یَضرِبُونَ فی الاَرْضِ یَبْتَغُونَ مِن فَضلِ اللَّهِ وَ ءَاخَرُونَ یُقَتِلُونَ فی سبِیلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَیَسرَ مِنْهُ وَ أَقِیمُوا الصلَوةَ وَ ءَاتُوا الزَّکَوةَ وَ أَقْرِضوا اللَّهَ قَرْضاً حَسناً وَ مَا تُقَدِّمُوا لاَنفُسِکم مِّنْ خَیرٍ تجِدُوهُ عِندَ اللَّهِ هُوَ خَیراً وَ أَعْظمَ أَجْراً وَ استَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِیمٌ.**»پروردگارت می داند که تو و گروهی از کسانی که با تو هستند نزدیک دو سوم از شب یا نصف یا ثلث آن را بپا می خیزید و خداوند شب و روز را اندازه گیری می کند، او می داند که شما نمی توانید مقدار آن را (دقیقاً) اندازه گیری کنید، لذا شما را بخشید اکنون آن مقدار از قرآن که برای شما میسر است تلاوت کنید او می داند به زودی گروهی از شما بیمار می شوند و گروهی دیگر برای به دست آوردن فضل الهی (و کسب روزی) به سفر می روند و گروهی دیگری در راه خدا جهاد می کنند، پس آن مقدار که برای شما ممکن است از آن تلاوت کنید و نماز را بر پا دارید و زکات ادا کنید و به خدا قرض الحسنه دهید (در راه او انفاق نمائید) و (بدانید) آنچه را از کارهای خیر برای خود از پیش می فرستید نزد خدا به بهترین وجه و بزرگترین پاداش خواهید یافت و از خدا آمرزش بطلبید که خداوند غفور و رحیم است.»

درپایان این آیه به چهار دستور مهم اشاره کرده و برنـامه خودسـازی ارائه شده قبل را به این وسیله تکمیل می کند، می فرماید:« نماز را بر پا دارید و زکات را ادا کنید و از طریق انفاق های مستحبی به خداوند قرض الحسنه دهید و بدانید آنچه را از کارهای خیر برای خود از پیش می فرستید آن را نزد خداوند به بهترین وجه بزرگترین پاداش خواهید یافت.» «و استغفار کنید، و از خداوند آمرزش بطلبید که خداوند غفور و رحیم است» این چهار دستور (نماز، زکات، انفاقهای مستحبی و استغفار) به ضمیمه دستورتلاوت و تدبر در قـرآن که در جمله های قبل آمده بود مجموعاً یک برنامه کامل خودسازی را تشکیل می دهد که در هر عصر و زمان به خصوص در آغاز اسلام تاثیر انکار ناپذیری داشته و دارد. منظور از«نماز» دراینجا نمازهای واجب پنجگانه و منظور اززکات زکات واجب است، منظور از دادن«قرض الحسنه» به خداوند همان انفاقهای مستحبی است و این بزرگوارانه ترین تعبیری است که در این زمینه تصور می شود، چرا که مالک تمام ملکها از کسی که مطلقاً چیزی از خود ندارد قرض می طلبد تا از این طریق او را تشویق به انفاق و ایثار و کسب فضیلت این عمل خیر کند و از این طریق تربیت شود و تکامل یابد.و آمدن نماز و زکات و قرض در کنار هم بیانگر قصد قربت و خلوص نیت در آنها است.

۵-۳- ادای حقوق مومنان باتعاون

در اهمیت و ارزش قرض الحسنه همین بس که انسان با این کار خود، فرمان خداوندی را در تعاون و مشارکت در کارهای خیر را به جا می آورد[۲۲] دست های نیازمند و محتاجی را رد نمی کند و با این کار حقی از حقوق مومنان بر خود را ادا می کند؛ چرا که در هر مالی، حقوقی برای دو گروه سائلان و نیازمندان(محرومان) بر شخص دارنده مال است.[۲۳] چنین، در ارزش این کار باید به این نکته توجه کرد که وام گیرنده، زمانی دست نیاز به سوی دیگری دراز می کند که نیازمند است و آبروی خویش را عرضه می دارد تا مالی قرض گیرد و به زخم خود بزند و بعد آن را پس دهد.پس نقش قرض الحسنه در زندگی انسان های سالم و مومن بسیار سازنده و مفید است؛ چرا که با تقویت وضعیت اقتصادی و بهبودی آن، عامل قوام فرد و جامعه می شود[۲۴] شخص را به کار و تلاش و تولید سوق می دهد. از این روست که در روایات، ثواب و پاداش قرض دادن بیش از صدقه دادن و انفاق مستحب است؛ چرا که گاه انسان صدقه به کسی می دهد که او نیازی ندارد؛ هم چنین قرض گیرنده با توجه به تعهدی که می سپارد بر آن است تا با تولید و تلاش خود، وام خود را پس دهد و این عمل قرض در گردش سالم اقتصاد و جریان مفید و سازنده پول و مال تاثیر گذار است. البته حکمت های دیگری را می توان برای این قرض و وام بر شمرد که در صدقه و انفاقات مستحب نیست. از این روست که پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در بیان ارزش گذاری اعمال مومنان قرض را با ارزش تر می داند و می فرماید:« **اَلصَّدَقَهُ بِعَشرَهٍ وَ القَرضُ بِثَمانِیَهَ عَشرَ وَ صِلَهُ الاِخوانِ بِعِشرینَ وَ صِلَهُ الرَّحِمِ بِاَربَعَهٍ وَ عِشرینَ؛** »صدقه دادن، ده حسنه؛ قرض دادن، هجده حسنه؛ رابطه با برادران دینی، بیست حسنه؛ و صله رحم، بیست و چهار حسنه دارد. [۲۵] این روست که امام صادق علیه السلام نیز قرض دادن را بهتر از صدقه دادن می داند و می فرماید:«**لاِنْ اُقْرِضَ قَرْضا اَحَبُّ اِلَیَّ مِنْ اَنْ اَصِلَ بِمِثْلِهِ؛**»[۲۶] مالی را قرض بدهم، بیشتر دوست دارم تا آن را ببخشم.

۶-۳- تکفیر سیّئات فرد و تبدیل آن به حسنات و درنتیجه دوری جامعه از بلا:

سوره مائده آیه ۱۲:« **وَأَقْرَضْتُمُ اللّهَ قَرْضًا حَسَنًا لَأُكَفِّرَنَّ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ**» از جمله آثار قرض الحسنه در این آیه می بایست به نادیده گرفتن گناهان و تکفیر سیّئات و تبدیل آن به حسنات سخن گفت. بنابراین، وام

---

[۲۲] -مائده: ۲

[۲۳] -ذاریات: ۱۹؛ معارج: ۲۴ و ۲۵

[۲۴] -نساء: ۵

[۲۵]- کلینی ،اصول کافی،ج ۴، ص ۱۰، ح ۳

[۲۶]- مجلسی، بحارالانور، ج ۱۰۳، ص ۱۳۹، ح ۵

دهنده با این کار خویش، گویی تازه از مادر متولد شده است و نقش کار او همانند توبه تاثیرگذار است و مشکلاتی که به سبب گناه گرفتار است برطرف می کند. پس می توان گفت که وام دادن، موجب جلب منفعت و دفع و رفع بلا و گرفتاری نیز است در امر قرض دادن، نفس عمل که یاری رساندن به درماندگان است بسیار مهم است. همچنین رفتار نیکو داشتن با قرض‌گیرنده، در آمرزش گناهان، بسیار اثربخش است.امام صادق علیه السلام می فرماید: «مؤمنی نیست که به مؤمن دیگری به خاطر خشنودی خدا قرض دهد، جز آنکه خداوند، پاداش او را صدقه می شمارد و مؤمنی نیست که در پی برآوردن حاجت برادر مؤمنش برود، مگر آنکه خداوند برای هر قدمش یک حسنه می نویسد و یک گناه از او پاک می سازد و یک درجه، او را بالا می برد. پس از آن، ده حسنه به او افزوده می شود و ده حاجت او برآورده می گردد...» این موارد از اثرات انفاق می‌باشد که در روایات نیز آمده است: امام باقر علیه السلام : «**الصَدَقَهُ تَدفَعُ میتَهَ السّوءِ عَن صاحبِها**»؛ صدقه مرگ بد را از انسان دور می‌نماید. »[۲۷]همچنین می فرماید: «**اِنّ الصَدَقَه لَتَدفَعُ سَبعینَ بَلیّهً مِن بلایا الدُنیا مع میتَهَ السّوء**.صدقه دادن هفتاد بلا را از انسان دور می‌کند و انسان را از مرگ بد حفظ می‌کند.»[۲۸]امام علی علیه السلام می فرمایند: «به خانواده‌ات دستور ده در تحصیل مکارم اخلاق بکوشند و حتی در تاریکی های شب به برآوردن نیازمندی های مردم بپردازند. سوگند به خدایی که جانم در دست اوست، هیچ کس بر دل انسان مؤمنی، شادمانی وارد نمی‌کند، مگر آنکه خداوند از این عمل نیک او، مایه لطفی می آفریند که هنگام گرفتاری و نزول بلا، سریع‌تر از سرعت سیلاب در سراشیبی، به کمک او می رسد و او را نجات می دهد.»

۴- آثار اجتماعی قرض الحسنه در روایات

۴-۱- رواج انسان دوستی در جامعه

رسول خدا صلی الله علیه و آله پیوسته بر رعایت بدهکاران تنگدست تأکید می کردند[۲۹]مسلمانان را از دچار شدن به نفرین بدهکار تنگدست برحذر می داشتند.[۳۰]ایشان می فرمودند :«هر که به تنگدستی مهلت دهد خداوند در روزی که هیچ سایه ای جز سایه او نیست، وی را در سایه خود درآورد».[۳۱]همچنین فرمودند: «هر کس به مؤمنی قرض دهد و برای پس گرفتن آن صبر کند تا دستش باز شود مال او زکات محسوب می شود و در

---

[۲۷] -همان ، ص۲٦٥

[۲۸] -، حر عاملی، وسائل الشیعه ج۹، ص۳۸۲

[۲۹] - کلینی؛ اصول کافی، ج ۳، ص ۱۸۲

[۳۰] - الهندی، کنز العمال ،ج ٦، ص ۲۲۰

[۳۱] - کلینی؛ اصول کافی، ج ۸، ص ۹

نماز با فرشتگان است تا اینکه قرضش به او برگردانده شود[۳۲].» سرّ تعبیر از هر کار خیرخواهانه به قرض الحسنه در قرآن، محفوظ بودن عین و اصل مال، نزد خداست؛ یعنی همانگونه که در قرض و وام، مال از بین نمی رود و باز می گردد،[۳۳]در اینگونه امور نیز هر چه در راه خدا هزینه شود بازمی گردد؛[۳۴]بلکه چندین برابر آن را به عنوان پاداش دریافت می کنید.[۳۵]قرض و عاریه دادن از سنت های مؤکد رسول خدا صلی الله علیه و آله است؛ ایشان ضمن احادیث متعددی مسلمانان را به این امر خداپسندانه دعوت کرده آن را صدقه و بلکه بهتر از صدقه معرفی کرده اند.[۳۶]رسول خدا صلی الله علیه و آله قرض دادن را از جمله حقوق همسایگان بر یکدیگر برشمرده و[۳۷]کسانی را که با وجود امکانات مالی از قرض دادن به نیازمندان خودداری می کنند، مورد عتاب قرار داده، می فرمودند: «کسی که برادر دینی اش جهت قرض به او مراجعه کند و او قادر بر این کار باشد؛ اما این کار را نکند، خداوند بوی بهشت را بر او حرام میکند.»پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: بهترین کارها آنستکه برادر مؤمن خویش را خوشحال سازی یا قرض او را بپردازی. [۳۸]براین قرض الحسنه موجب افزایش محبت میان مردم میشود.قرض الحسنه سبب افزایش شمار دوستان می‌شود و حتی در تداوم دوستی‌ها نیز اثر فراوانی بر جای می‌گذارد. علی علیه‌السلام می‌فرماید: «**بِالاحْسانِ تَمْلِک القُلوب؛** با نیکی کردن، صاحب دل‌ها شوید.»[۳۹]نیز از همان بزرگوار است که: «**مَنْ اَحْسنَ اِلی الناسِ اسْتدامَ النّاس مِنْهُم الْمَحَبّهَ؛** هر کس به مردم احسان کند، دوستی آنان با او دوام می‌یابد.»[۴۰]

۲-۴- زایل شدن غم در جامعه و استجابت دعای مردم

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که می خواهد خداوند دعایش را مستجاب نماید و غم واندوهش را برطرف نماید، سعی و تلاش کند غم و اندوه اشخاص تنگدست را برطرف نماید.مهلت دادن به تنگدست در پرداخت دین و قرض ، از عوامل استجابت دعا و رهایی از گرفتاری و اندوه است. پیامبرصلی‌الله‌علیه‌وآله درباره این

---

[۳۲] - صدوق ، ثواب الاعمال ص ۱۳۸

[۳۳] - بقره: ۱۱۰

[۳۴] - جوادی آملی تسنیم: تفسیر قرآن کریم ، ص ۵۸۷

[۳۵] - بقره: ۲۴۵

[۳۶]- صدوق ، ثواب الاعمال، ، ص ۲۸۸

[۳۷] - شهید ثانی، مسکن الفؤاد، ص ۱۱۴

[۳۸] - نهج الفصاحه :حدیث ۳۸۶

[۳۹] - تیمی‌آمدی، تصنیف غررالحکم، ج ۱، ص ۲۹۸

[۴۰] - همان، ج ۲، ص ۲۰۹.

نقش امهال به معسر در زندگی مادی و دنیوی انسان می فرماید:«**مَنْ أرادَ تُسْتَجابُ دَعْوَتُهُ وَأنْ تُكْشَفَ كُرْبَتُهُ فَلْيُفَرِّجْ عَنْ مُعْسِرٍ؛**»هر کس می خواهد دعایش مستجاب و اندوهش برطرف شود، به تنگدست مهلت دهد.[۴۱]

۳-۴- افزایش آینده نگری درافراد جامعه

امام علی علیه السّلام در وصیت به فرزندشان امام حسن علیه السّلام فرمود: اگر کسی در حال بی نیازی ات از تو قرض خواست، آن را غنیمت بشمار تااینکه در روز تنگدستی و احتیاج، او نیز قرض تو را جبران نماید. و[۴۲] امام صادق علیه السّلام فرمود: هیچ مومنی نیست که به خاطر خدا به مؤمن دیگر قرض دهد، جز آنکه خداوند هر روز ثواب صدقه دادن آنرا به حساب وی ثبت کند تا زمانی که آن مال به او باز گردد.[۴۳]از قرض دادن به خدا, خرج کردن در راه خداست, نظیر تمام کارهای خیریاست که انجام می شود, هر نوع کمک به بندگان خدا برای رضای خدا نوعی وام دادن به خدا به حساب می آیدکه خدا آن را در آینده جبران میکند.

۴-۴- ایجاد محبت بین مردم و تحقق انسجام و وحدت

گسترش رفتارهای الهی درجامعه قرض الحسنه از این جهت که رفتاری همراه با (رحمت ورأفت)رادر جامعه گسترش می‌دهد، نمادی الهی برای فرهنگ بشر است و ویژگیهای الهی را در سطح روابط بین انسان‌ها جاری می‌سازد. توان مالی را علاوه بر بُعد اقتصادی، به عنوان ابزار بروز رفتارهای الهی مطرح می‌سازد و امکان کمال معنوی با ابزار مادی را فراهم می‌آورد.[۴۴]ایجاد محبت انفاق هرگونه دارایی- مالی و معنوی- راهیابی به دیگران و وسیله انتقال محبت و پیوند جمعی است، تا بداندیشی و کینه‌ها تبدیل به محبت و رحمت عمومی شود و قرض الحسنه موجب دوستی میان اعضای جامعه و احیاء روح عطوفت اجتماعی می‌شود. همان گونه که ترک آن موجب ناراحتی‌های روحی و روانی و افسردگی بین مردم می‌شود. از آثار و برکات اجتماعی و کارکردهای دنیوی، قرض الحسنه می توان به ایجاد محبت بین مردم و تحقق انسجام و وحدت اسلامی اشاره کرد. امام صادق علیه السلام می فرماید:**ثَلاثٌ تـُورِثُ المَحَبَّه: الـدَيـنُ وَ التَّـواضُعُ وَ البَذلُ**؛سه چیز است که محبت آورد: قرض دادن و فـروتنی و بخشش.[۴۵]

---

[۴۱] - الهندی، کنز العمال ، ج ۶، ص ۲۱۵، ح ۱۵۳۹۸

[۴۲] - نهج البلاغه: نامه ۳۱

[۴۳] - کلینی؛ اصول کافی،ج ٤، ص ٣٤

[۴۴] - گل محمدی، قرض الحسنه، ضرورت، ماهیت و آثار، ص۱٤۳

[۴۵] - حرانی، تحف‌العقول، ص ۳۱۶

۵-۴- افزایش طول عمر افراد در جامعه:

طول عمر براساس آموزه‌های اسلام، برخی عوامل بر مدت عمر انسان تأثیر گذاشته و موجب افزایش عمر می‌شود. پیامبراکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «**الصّدقَهَ و صلهَ الرّحِم تَعمُرانِ الدّیار و تزیدان فی الأعمارِ**:صدقه و صله رحم شهرها را آباد می‌کند و برعمرها می‌افزاید.» شفای مریض از دیگر آثار مهم انفاق و صدقه شفای مریض است. چنانکه پیامبراکرم صلی الله علیه و آله فرمودند:«**دواءو وامَرضاکُم بالصّدقه:** بیماران خود را به وسیله صدقه درمان کنید. »امام صادق علیه‌السلام با برشمردن پاداش قرض‌الحسنه، به یکی از اصحابش می‌فرماید:«ای عثمان، اگر بدانی که شأن مؤمن نزد خدا چه قدر است، هرگز در برآوردن حاجت او سستی نخواهی کرد... برآوردن حاجت مؤمن، دیوانگی و پیسی را دور می‌سازد».[۴۸]

۵- آثاراجتماعی قرض الحسنه در کلام جامعه شناسان اسلامی

۵-۱- افزایش روحیه مسئولیت پذیری در جامعه

پرداخت حقوق متقابل اجتماعی افراد جامعه در سایه پیوستگی عمیقی که با هم دارند حقوق و وظایفی در برابر هم می‌یابند. پذیرش این حقوق در روابط نزدیک مثل پدر و فرزند و ...به راحتی پذیرفتنی است. اما وقتی سخن از حقوق متقابل در حلقه‌های دورتر اجتماعی مانند حقوق فقرا، محرومان و... به میان می‌آید، گویی پذیرش آن مشکل می‌شود. درحالی که اگر لایه‌ها و حلقه‌های پنهان روابط اجتماعی به درستی جست وجو شود، از وجود رابطه، حقوق و وظایف متقابل بین آنها شگفت زده خواهد شد. به همین دلیل است که در قرآن از «حق سائل و محروم» یاد می‌شود و امام زین العابدین علیه السلام در رساله حقوقی، حقوقی با عنوان حق سائل، فقیر،همسایه و...را بر می‌شمارد، قرض الحسنه می‌تواند به سهم خود، به پرداخت دین خود اجتماعی کمک کند و مردم را از وامداری نیازمندان و فقیران برهاند. کاهش روحیه تکاثر و کنز در مردم خدا به طرق مختلف می‌خواهد مردم دل به دنیا ببندند و به فکر سرای آخرت نیز باشند. بدین جهت ابزارهایی را پیش بینی کرده که این تعادل حفظ شود. دادن خمس، زکات، صدقه انفاق،هبه قرض الحسنه از جمله ابزارهایی هستند که انسان نسبت به سرنوشت دیگران مسئول می‌سازند. چنانکه در سوره تکاثر وعده عذاب آمده است.کسب اخلاق پسندیده همانطور که بخل از رذائل اخلاقی است و مانع از بخشش می‌شود. در مقابل آن

---

[۴۶] - مجلسی، بحارالانوار، ج۹۳، ص۱۳۰

[۴۷] - حر عاملی، وسائل الشیعه ج۹، ص۳۸۷

[۴۸] - کلینی ،اصول کافی،ج٤، ص ٣٤

سخاوت و بخشش از اخلاق پسندیده به شمار می‌آید و به قول علامه مجلسی: قرض رفتاری است که درسایه این صفت پسندیده پدید می‌آید. [۴۹]

۲-۵- حفظ کرامت انسانی و تالیف قلوب و آرامش جامعه

حفظ کرامت انسان قرض الحسنه سنت زیبایی است که خداوند آن را قرار داده است. چرا که گاه مشکلات مالی خواسته یا ناخواسته برانسان عارض می‌شود و انسان دچار کمبود می‌شود. ولی این کمبود دلیل بر آن نیست که هرکس بخواهد شخصیّت او را زیر سؤال ببرد و ممکن است بعد از مدتی گشایش صورت گیرد، لذا دستوری که برای این مقطع زمانی داده شده قرض الحسنه است.[۵۰]تألیف قلوب انسانها و حذف دشمنی‌ها گاهی یکی از موارد ایجاد کدورت با خویشان و دوستان و... مسأله پول است که شخص توانگر است و خویشان ایشان نیازمند، دراین صورت شخص می‌تواند با قرض الحسنه موجب تألیف قلوب و دوستی میان خانواده و زدودن دشمنی است.چنانکه در آیه ۱۹۵ سوره بقره به انفاق و دوری از هلاکت دستور داده شد.آرامش فرد و جامعه قطعاً مجموعه حسنات و خوبیها موجب آرامش بین مردم می‌شود و انفاق که یکی از مصادیق قرض الحسنه است این آثارخوب را به همراه دارد.چنانکه کلمه «**وَاَحسِنوا اِن اللهَ یُحبُ المحسنینَ**» که در آیه ۱۶۷ سوره بقره آمده اشاره‌ای زیبا و دلنشین با کلمه (الحسنه) قرض دارد و نشان از این آثارخوب و حسنات دارد. [۵۱]

۳-۵- نزول برکات از آسمان و زمین:

وقتی به بندگان خدا ترحم و توجه نمائیم، خداوند برکات زمین و آسمان را به روی ما می گشاید. پس تصور نکنید انفاق و قرض شما به خدا، اموال شما را کم می کند، بلکه توسعه و تضییق سرمایه ها، به دست خداوند متعال است، اوست که می تواند با برکات زمین و آسّمان به آن وسعت بخشد. [۵۲]

۴-۵- استحکام پیوندهای اجتماعی

---

[۴۹] - مجلسی، بحارالانوار، ص۴۲۴

[۵۰] - نورمحمدی، قرض الحسنه. ص۵۶

[۵۱] - همان، ص۵۶

[۵۲] - بقره: ۲۴۵، «وَ اللهُ یَقْبِضُ وَ یَبْصُطُ وَ إِلَیْهِ تُرْجَعُونَ » ، مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ج ۲۳ ص۱۶۲- ۱۶۰

اجرای سنّت قرض‌الحسنه می‌تواند عاملی برای بیشتر شدن صله‌رحم و پیوندهای اجتماعی شود. در سایه همین رفت‌وآمدهای اجتماعی، زمینه مشارکت، همکاری و هم‌فکری بیشتر فراهم می‌شود و استعدادها شکوفا می‌گردد.[۵۳]

۵-۵- ایجاد تعادل اجتماعی

کمک به حل مشکل نیازمندان جامعه و برطرف شدن فقر، سبب حفظ شخصیت و ارتقای روحیه آنان خواهد شد. اگر نیازشان بی‌پاسخ بماند، اجتماع از آثار خطرناک و پنهان رفتارهای پیش‌بینی‌ناپذیر آنان در امان نخواهد بود. آمار جرم و جنایت افراد نیازمندی که نتوانسته‌اند مشکل خویش را برطرف کنند و کم کم به راه‌های خلاف کشیده شده‌اند، گویای این امر است. عقده‌های روانی که بر اثر ایجاد فاصله‌های طبقاتی شدید و محرومیت‌های مادی پدید می‌آید، می‌تواند برای هر اجتماعی بسیار خطرناک باشد. با قرض حسن می‌توان بخش مهمی از نیازهای افراد نیازمند را حل کرد و اجازه نداد که چنین مسئله کوچکی به خطر بزرگ اجتماعی تبدیل شود. البته اگر در کنار قرض حسن، دیگر آموزه‌های اسلامی همچون هم‌یاری، پرداخت زکات و خمس و مالیات و مانند آن اجرا شود، در آن صورت، جامعه وضعیت عادلانه‌ای خواهد داشت و خواست اسلام نیز همین است.[۵۴]

۶-۵- تأمین اجتماعی

از آنجا که «ضروری بودن مورد استفاده قرض»، یکی از ارکان آن است، پدیدآوردن امنیت اقتصادی از آثار این نهاد شمرده می‌شود. در واقع، افراد اجتماع اطمینان دارند که هرگاه حادثه‌ای، بعضی از نیازها را ضروری سازد، نهاد قرض به یاری‌شان می‌شتابد و نیازهای آنان را برآورده می‌سازد. بنابراین، قرض می‌تواند یکی از ابزارهای مهم جذب منابع برای تأمین اجتماعی در بخش کفالت همگانی شمرده شود.[۵۵]

۷-۵- اثرگذاری روحی و روانی بر اجتماع

اگر انسان تجزیه و تحلیل درستی در مورد آثار اجتماعی امور خیریه داشته باشد، خواهد دید وقتی کار خیر در جامعه بیشتر می‌شود، جامعه حالت دیگری به خود می‌گیرد؛ زیرا اشاعه خیر، خود، خیر دیگری است. خداوند در قرآن کریم می‌فرماید: «**مَنْ جاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ عَشْرُ أَمْثالِها**؛ کسی که کار نیکی انجام دهد، ده

---

[۵۳] - نقیبی حبیبیان، قرض الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی ،ص ۱۱

[۵۴] - پویان، پژوهشی در باب قرض الحسنه در اسلام.ص ۱۸

[۵۵] - نورمحمدی، قرض الحسنه. ص ۱۲۵

برابر مثل همان نیکی، برای اوست».[۵۶] توجه به این آیه، مردم مشتاق می‌شوند تا برای انجام کار خیر گام بردارند. چون دل‌های مردم تشنه محبت دیگران است، وقتی کار نیکی را در جامعه ببینند، پیوندهای عاطفی بیشتر می‌شود و سختی‌ها در جامعه تقسیم می‌شود و بر شانه یک نفر سنگینی نخواهد کرد. وقتی انسان‌های گرفتار ببینند که دیگران مشکلات آنها را درک می‌کنند، احساس آرامش می‌کنند. در واقع، اگر هر کسی، گوشه‌ای از کار را برعهده بگیرد، سختی‌ها برای هیچ کس نمود نمی‌یابد و پی‌آمد اجتماعی کارهای خیر، ایجاد جامعه‌ای شاداب و به دور از رنج‌ها و آزارهای روحی و روانی خواهد بود که این سلامتی روانی و جسمی بر روند زندگی اجتماعی افراد اثر می‌گذارد.

نتیجه گیری:

قرض در لغت به معنای«بریدن و قطع کردن» و حسنه یعنی« زیبا و نیکو» است. قرض الحسنه در اصطلاح فقه به معنای تملیک مال به دیگری با ضمانت به اینکه، وام گیرنده عین یا مثل یا قیمت آن را بازگرداند.

از مهمترین آثار اجتماعی قرض الحسنه در آیات عبارتند از: افزایش سرمایه جامعه، تغییر نگرش به فقرا در جامعه، رواج ازخودگذشتگی در جامعه، تمرین خلوص نیت در جامعه،تعاون و همکاری در جامعه ،ادای حقوق مومنان درجامعه ،دوری جامعه از بلا .

علاوه بر این موارد در روایات هم آثار اجتماعی قرض الحسنه عبارتند از: قرض الحسنه جایگزینی برای زکات در جامعه،رواج انسان دوستی ، استجابت دعای مردم و زایل شدن غم، افزایش آینده نگری در جامعه ،انسجام و وحدت در جامعه؛ افزایش نسبی عمر افراد جامعه می باشد.

در کلام جامعه شناسان، آثار اجتماعی قرض الحسنه در موارد زیر خلاصه می شود: افزایش روحیه مسئولیت پذیری در جامعه، تالیف قلوب ،نزول برکات ، تعادل و تامین اجتماعی و، استحکام پیوند های اجتماعی ،حفظ کرامت انسانی در جامعه، اثرات روحی و روانی مثبت بر جامعه و غیره .البته این اثرات اجتماعی غیر از اثرات اقتصادی و سیاسی و فردی است که جا دارد در مقالات دیگر نیز بررسی گردد.

[۵۶] -انعام: ۱۶۰

منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه:سید رضی

پویان، مرتضی، پژوهشی در باب قرض الحسنه در اسلام. بیجا، ۱۳۹۳

تیمی‌آمدی، عبدالواحد بن محمد، تصنیف غررالحکم، مهدی، رجائی، قم: مؤسسه آل بیت،۱۴۱۰ق.

جوادی آملی، عبدالله؛ تسنیم، قم نشر اسراء، ۱۳۸۵.

جوهری اسماعیل بن حماد ، الصحاح تاج اللغه و صحاح العربیه،بیروت: دارالعلم للملایین، ۱۹۹۰.

حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل‌الشیعه، ، قم: کتابچی،۱۳۸۶.

حرانی، ابومحمد، تحف‌العقول، صادق، حسن زاده، قم: آل علی (علیه‌السلام)،۱۳۹۳.

راغب اصفهانی؛مفردات قرآن، بیروت، دارالقلم، ، ۱۴۱۲ه.ق .

شهید ثانی، مسکن الفؤاد، قم، کتابخانه بصیرتی، ص ۱۱۴.

صدوق ، محمد بن علی ، ثواب الاعمال و عقاب الاعمال، تهران : اخلاق ، ۱۳۷۷.

طالقانی ،سید محمود، ، پرتوی از قرآن، تهران، شرکت سهامی انتشار، ۱۳۶۲.

طباطبایی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان ، به اهتمام مرتضوی، قم: جامعه مدّرسین ، ۱۴۱۷.

طبرسی، حسن بن فضل، مکارم الاخلاق، قم: فراهانی، ۱۳۷۷.

طبرسی؛ مجمع البیان، تهران، ناصرخسرو، ۱۳۷۲.

طوسی، محمدبن حسن، تفسیر التبیان فی التفسیر القرآن، تصحیح: احمد حبیب قیصر العاملی، نجف: مکتبه الامین، بی تا.

قرشی، علی اکبر؛ قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱.

کلینی ، محمد بن یعقوب ،اصول کافی،قم،دار الحدیث،۱۳۶۹.

گل محمدی، جعفر. قرض الحسنه، ضرورت، ماهیت و آثار. انتشارات بنیاد خیریه الزهراء.۱۳۸۶

لیثی واسطی، علی بن محمد ،عیون الحکم و المواعظ، قم،دار الحدیث،۱۳۷۶ .

مجلسی، محمد، باقر، بحارالانوار، بیروت، دارالحیاء و التراث العربی، ۱۳۸۴.

مجیدی خوانساری، غلامحسین ، نهج الفصاحه، قم : انصاریان ، ۱۳۸۵.

مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، تهران: دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۹.

نراقی،محمد مهدی ،جامع السعادات،نجف،مطبعه النجف، ۱۳۸۳.

نقیبی حبیبیان، مجید، قرض الحسنه و راهبردهای توسعه اقتصادی، انتشارات معاونت امور اقتصادی وزارت،۱۳۸۲

نورمحمدی، علی، قرض الحسنه. انتشارات.فروزان، ۱۳۷۸

هندی، علی بن حسام الدین، کنز العمال فی سنن الأقوال و الأفعال، موسسه الرسالة، بیروت ۱۹۸۹